

Els diners barcelonins mes tardans de Jaume II

JOAN VILARET I MONFORT

Recordo que era un dia de juny a primera hora de la tarda. Un vell amic numismàtic, que coneixia les meves inquietuds envers el numerari català, em trucava per telèfon per oferir-me una peça del màxim atractiu. Li acabaven d'exhibir un mig croat de Jaume II. S'imposava que em traslladés llestament a casa seva, poc distanciada del meu domicili. «Vinc prest» o expressió semblant foren les meves curtes i esperançades paraules. Però abans de penjar l'auricular ja em feia nosa un dubte que es va convertir molt aviat en insistent convicció. Veia clar com el meu amic, a desgrat de la important experiència numismàtica, havia sofert una confusió. La peça amb la que m'encararia no podia pas ésser un mig croat fins ara no conegut. La classificació adient seria més modesta. Jo intuïa que es tractava d'un diner. Naturalment la cosa va resultar com ja esperava i la intrascendent facècia em va donar ocasió per tenir una agradable conversa però no pas per adquirir cap moneda rara de la cobejada sèrie catalana medieval.

Tot plegat em va servir per comprendre el motiu pel qual Jaume II, Alfons III i Pere III es varen abstenir gairebé d'una manera total d'encunyar mitjos croats. Aquests tres reis que paral·lelament als croats varen posar també en circulació una bona quantitat de diners preveieren que diners i mitjos croats es confondrien amb molta facilitat. Avui, segurament resoldríem l'embaràs canviant el tipus dels diners. La mentalitat medieval no estava pas per innovacions d'aquesta mena. Els tres sobirans esmentats, amb la lleu excepció dels raríssims mitjos croats de Pere terç, varen optar per sacrificar les peces de mig croat. En canvi Pere el Gran, Alfons II i Martí l'Humà es varen estar d'emetre diners. Així, la regla segons la qual dintre de cada regnat anterior a Ferran el Catòlic el mig croat exclou el diner i a la inversa, em sembla vàlida i útil.

Els croats han gaudit de més copiosa literatura que els diners. Aquests últims, una mica oblidats, mereixen també estudi i atenció. L'intent d'aquestes línies és de relacionar un per un els diners de la darrera època de Jaume II que tinc a la col·lecció. Així hom podrà afegir-hi les variants que es vagin observant i el camí, bé que no exhaurit, al menys restarà iniciat.

Gil Farrés¹ aporta unes idees molt encertades. Considera els diners a nom de Jaume al cantó de la creu i amb bust de corona oberta atribuïbles al

1. O. GIL FARRÉS, *Sobre los dineros barceloneses de Jaime I y Jaime II. Una rectificación monetaria*. Numario Hispánico 5, 1954, págs.. 41-54.

regnat de Jaume II. Els arguments que recolzen la seva posició em semblen força convincents i faig constar amb gust que tinc ordenada la col·lecció d'acord amb aquest criteri. Villaronga,² en estudiar una notable troballa del migdia francès, es decanta per la mateixa opinió, però les raons numèriques amb què la fonamenta no em semblen decisives, degut a l'experiència que tenim de la gran abundància de diners —aragonesos i barcelonins— de Jaume I que encara ens envolta. Esperem que noves troballes de diners acabaran de donar la raó a la versemblant teoria de l'illustre tractadista castellà.

Excloent els diners esmentats, resten els que corresponen a les darreres emissions de Jaume II, tradicionalment assignats al regnat del rei Just. Es sobre aquests que em proposo d'apromptar material en el present article amb la finalitat de demostrar que pertanyen a dues emissions completament distintes.

Els últims diners de Jaume segon són de billó força ric. Netejats semblen de plata. A l'anvers hi ha un bust coronat a l'esquerra i la llegenda IACOBUS REX; precedida de creu. El revers amb la creu com la dels croats, té per llegenda al nom de la ciutat: BA-QI-NO-NA. La combinació de cercles i grups de tres punts és variable. Tant a una banda com a l'altra la llegenda es presenta emmarcada per una gràfila de puntets.

No costa gaire d'observar que el bust del monarca adopta dos tipus diversos. En el primer se'ns presenta ample, pesat, feixuc, amb corona oberta però aixafada, cabell caigut i llengües del vestit que no sobrepassen el tombant dels cabells. El cap, gairebé esclafat damunt de la vestimenta, amb prou feines deixa lloc a una insinuació de coll.

En el segon tipus tot el bust és més esvelt. El vestit, amb llengües clarament dibuixades serveix de suport al coll, el qual, ben pronunciat, sosté amb viva la testa de proporcions petites però cimejada per una ostensible corona que comunica gràcia i elegància a tot el bust. El cabell una mica onejant es recull en un serrell molt manifest sense que traspassi en llargada la folgada extensió del vestit.

Amdós tipus es diferencien també en la forma de certes lletres de la llegenda, especialment la U i la A. La lletra U en el primer tipus adopta la forma rodona i en el segon la de dos braços que originen un angle. Cal remarcar que cada braç pren la figura de cua de peix. En quant a la lletra A, en el primer tipus ofereix una forma arrodonida amb caient curvilini vers l'esquerra en contrast amb la mateixa lletra del segon tipus que és de factures rectes i amb decidit traç horitzontal al damunt.

Es evident una gran distància entre els dos tipus que lògicament pertanyen a dues emissions diferents i amb probabilitat a dos mestres també diversos. Es temptador de relacionar una i altra emissió amb els tipus de croats de Jaume II que coneixem. La primera correspon al TIPUS V i la segona als VI i VII, de Badia.³

La segona emissió especificada cronològicament ha de reputar-se la darrera de Jaume II, car els diners del seu fill Alfons terç tenen idèntiques característiques. De conformitat amb Gil Farrés hem d'atribuir aquesta emissió segona al mestre G. Vicens.

Ara segueix una llista de vint-i-tres variants de diners, totes fotografiades. Les diferències dintre de cada tipus són poc importants i afecten a la pun-

2. G. SAVES ET L. VILLARONGA, *Les monnaies de la Péninsule Ibérique trouvées en France dans la région Midi-Pyrénées (II)*. Acta Numismatica IV, 1974, p. 253.

3. A. BADIA I TORRES, *Catàleg dels Croats de Barcelona, 1285-1706*, Barcelona, 1969.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

tuació de la llegenda o a certs detalls de dibuix del bust. Llur significació és escassa i fa pensar més que res en simples varietats d'encuny. El mateix pot afirmar-se de la diversa distribució de rodells i punts dintre la creu del revers.

En la descripció, per evitar repeticions, assenyalem com a quarterejat A aquell on coincideix la primera síl·laba de BA-QI-NO-NA amb un rodell i com a quarterejat B allí on la mateixa síl·laba s'agermana amb els tres punts disposats triangularment.

Els pesos oscil·len entre el màxim de 1,36 gr. i el mínim de 0,61 gr., essent la mitjana de 0,94 gr. pel tipus I i de 1,01 gr. pel tipus II. Referent al diàmetre, el major fa 18 mm. i el més petit 16,5 mm. La mitjana del primer grup dona 17,33 mm. i la del segon 16,63 mm.

TIPUS I

- 1) ✠ IACOBUS:REX:
quarterejat A
Pes: 1,2 gr.
- 2) ✠: IACOBUS:REX:
quarterejat B
Pes: 0,9 gr.
- 3) ✠: IACOBUS:REX:
quarterejat B
Pes: 0,86 gr.
- 4) ✠: IACOBUS:REX:
quarterejat A
Pes: 0,81 gr.
- 5) ✠: IACOBUS:REX:
quarterejat B
Pes: 1,1 gr.
- 6) ✠: IACOBUS:REX:
quarterejat B
Pes: 0,88 gr.
- 7) ✠: IACOBUS:REX:
quarterejat B
Pes: 0,86 gr.
- 8) ✠: IACOBUS:REX:
quarterejat A
Pes: 0,97 gr.
- 9) ✠: IACOBUS:REX:
quarterejat B
Pes: 1,02 gr.
- 10) ✠: IACOBUS:REX:
quarterejat A
Pes: 1,24 gr.

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

- 11) ✠: IACOBUS:REX:
quarterejat A
Pes: 0,61 gr.
- 12) IACOBUS REX:
quarterejat A
Pes: 0,86 gr.

TIPUS II

- 13) ✠ IACOBVS:REX
quarterejat A
Pes: 0,98 gr.
- 14) ✠ IACOBVS REX
quarterejat A
Pes: 1,05 gr.
- 15) ✠ IACOBVS REX
quarterejat B
Pes: 0,91 gr.
- 16) ✠ IACOBVS:REX
quarterejat A
Pes: 1,05 gr.
- 17) ✠ IACOBVS:REX
quarterejat A
Pes: 1,02 gr.
- 18) ✠ IACOBVS REX
quarterejat A
Pes: 1,36 gr.
- 19) ✠ IACOBVS REX
quarterejat B
Pes: 0,95 gr.
- 20) ✠ IACOBVS REX
quarterejat A
Pes: 1,03 gr.
- 21) ✠ IACOBVS REX
quarterejat B
Pes: 0,96 gr.
- 22) ✠ IACOBVS REX
quarterejat B
Pes: 1,05 gr.
- 23) ✠ IACOBVS REX
quarterejat A
Pes: 0,8 gr.